

Beretning for systematisk udgravning SBM1297 Skovby Nygård etape VI

Skovby sogn, Framlev herred, tidl. Århus amt. Sted nr. 15.01.06. Sb.nr. 20.

SLKS nr. 16/01384

Beretning for den systematiske udgravning af bebyggelses-og aktivitetsspor fra yngre førromersk-ældre romersk jernalder. Der blev undersøgt et enkelt langhus samt en håndfuld gruber. Ydermere blev der undersøgt et lille areal i forbindelse med Byg & Bo-udstillingen på Skovby Nygaard. Udgravningen blev udført af arkæologerne Louise Søndergaard og Heidi Meiniche samt Anja Vegeberg Jensen (daglig leder). Udført for Museum Skanderborg mellem d. 28.-31. oktober 2016.

Indholdsfortegnelse

Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	5
Topografi, terræn og undergrund	5
Målesystem	5
Øvrige data	6
Udgravningsmetode	8
Undersøgelsens resultater	8
Beskrivelse af de to udgravningsfelter:	8
Byg & Bo-området:	8
Etape VI-området:	10
Langhus K142.....	10
Hegn K143.....	12
Sammenfatning:	12
Fremtidigt arbejde på stedet.....	13
Litteratur:.....	14
Tidstavle:	15

Undersøgelsens forhistorie

Udgravningerne er foretaget på baggrund af større nybyggeri på området mellem Galten og Skovby, kaldet Skovby Nygaard. Dette er sjette del af i alt syv arkæologiske udgravningsetaper og foreligger længst mod nord som en del af lokalplan 1107 i Skanderborg Kommune.

Der er lavet en del forundersøgelser i forbindelse med ældre byggemodninger øst og sydøst for Skovby Nygaard-udstykningsen. Ved disse forundersøgelser blev der fundet rester af huse og gruber fra yngre bronzealder, førromersk jernalder og ældre romersk jernalder (150106- 4, 12, 14 og 15). Mod vest og sydvest, i den østligste kant af Galten, ligger to overpløjede gravhøje (150110- 4 og 5). På Skovby Nygaards jorde, vest for gården, ligger desuden en overpløjet gravhøj (150106-3) (se omtalen længere nede i rapporten). I perioden 2012-2017 har Museum Skanderborg desuden udgravet flere bebyggelsesområder fra jernalderen omkring det aktuelle område.

Det berørte areal, i alt knapt 2000 m², ligger på et plant terræn med Lyngbygård Ådal en kilometer mod nord, og med god, højtbeliggende landbrugsjord. Denne placering har givetvis været attraktiv for oldtidsbeboelse, da der er masser af aktivitetsspor på store områder af Skovby Nygaard-udstykningsen.

Figur 1: Landsby fra yngre jernalder.

Arkæologisk udgravning

Bliver der ved forundersøgelsen af et areal fundet spor af fortidsminder, bliver disse områder indstillet til arkæologisk udgravning. Arkæologerne dokumenterer de sidste levn fra fortiden, inden de ødelægges eller forsvinder ved anlægsarbejdet.

Det øverste jordlag - muldlaget - fjernes med gravemaskine. Alt hvad der ligger i muldlaget er rodet rundt af landmandens plov, og er derfor ku sjældent interessant for arkæologer. Under muldlaget kommer den lysere undergrund til syne. Her har ploven ikke nået ned - sporene efter oldtiden ligger stadig uforstyrrede. I søgegrøfterne fremstår de forhistoriske anlæg som mørke pletter i den lyse undergrunds jord. De mørke pletter er der, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid. Hullerne er blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdig jord eller sten, og kaldes samlet for anlæg.

Anlæggene måles op med GPS og får et navn eller nummer, så man kan få en oversigt over sporene. Hvis stolperne ligger i et bestemt mønster, er de fx rester af et hus eller et hegn.

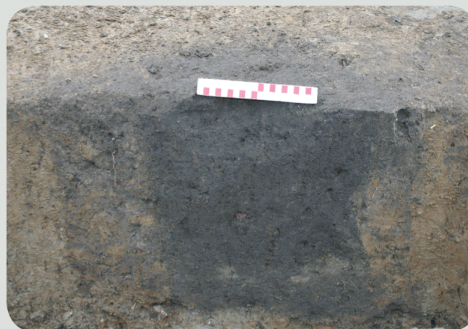
For at være sikker på hvad de mørke pletter er, graves den ene halvdel væk. Herved fås et tværsnit gennem anlægget - en såkaldt profil. Profilen tegnes og beskrives. Tegningen opbevares, så man altid kan vende tilbage og se, hvordan netop dette anlæg så ud, også når selve anlægget for længst er gravet væk.

Ud fra profilen kan man se formen, bredden og dybden på det, der har været gravet ned. Man kan også være heldig at finde små tabte, udsmidte eller muligvis ofrede ting i hullerne, som kan være med til at tidsbestemme anlægget.

I profilen på især større gruber og brønde kan man se, hvordan de forskellige jordlag ligger henover hinanden. Hvert jordlag viser et nyt lag af noget, der er blevet smidt ned i gruben. Nogle lag er vandaflejringslag og viser, at der har stået vand i hullet. Andre lag er aflejret af vinden og viser, at hullet har stået åbent i et

stykke tid. Lagene kan være mere eller mindre fyldt med trækul fra bål eller måske endda brand på bopladsen.

Efter undersøgelsen registreres fundene, og der udarbejdes en rapport, hvor der redegøres for, hvad der er fundet på området. Herefter frigives arealet normalt til anlægsarbejde.

Administrative data

Forud for nybyggeri på Skovby Nygaard-udstyknngen har byherre anmodet Museum Skanderborg om at lave en systematisk udgravning af ialt knapt 2000 hektar på det, der kaldes etape VI.

Den 11. november 2016 godkender Slots- og Kulturstyrelsen det indsendte budget.

Den 18. november 2016 godkender byherre budgettet.

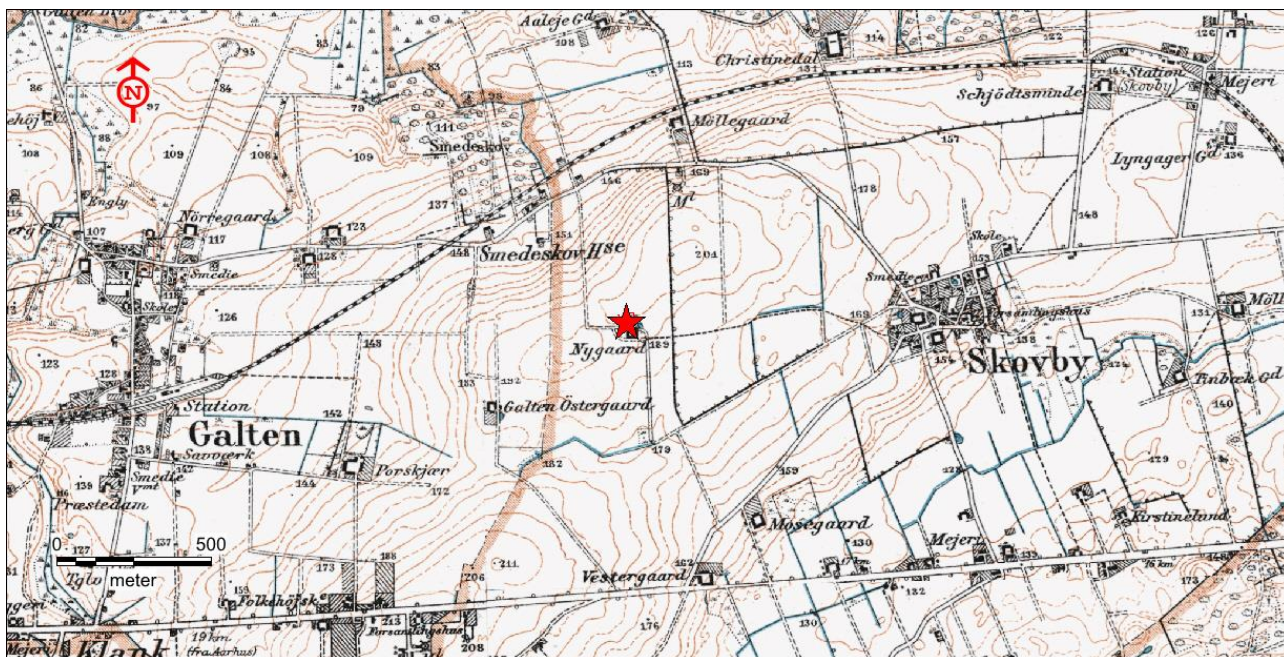
Byherre: Skovby Nygaard, 8464 Galten, v. Jørgen Baastrup Nielsen, post@skovbynygaard.dk

Ansvarlig for undersøgelsen: Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg.

Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg.

Topografi, terræn og undergrund

Det berørte areal ligger i et bakket morænelandskab med Lyngbygård Ådal mod nord, og på et større, mod nord, let faldende plateau. Terrænet er på udgravningsområdet plant, og ligger omkring kote 62 (DVR90). Undergrunden er gulbrunt sandet ler.

Figur 2: Lokalteten SBM1297 Skovby Nygård etape VI markeret med en rød stjerne. Kortmateriale fra Geodatastyrelsen.

Målesystem

Alle anlæg samt udgravningsfeltets omfang blev opmålt med GPS i projektion Euref 89 zone 32. Herefter blev data konverteret til Mapinfo via MapDigi.

Øvrige data

Undersøgelsen startede den 28. oktober 2016 og afsluttedes den 31. oktober 2016.

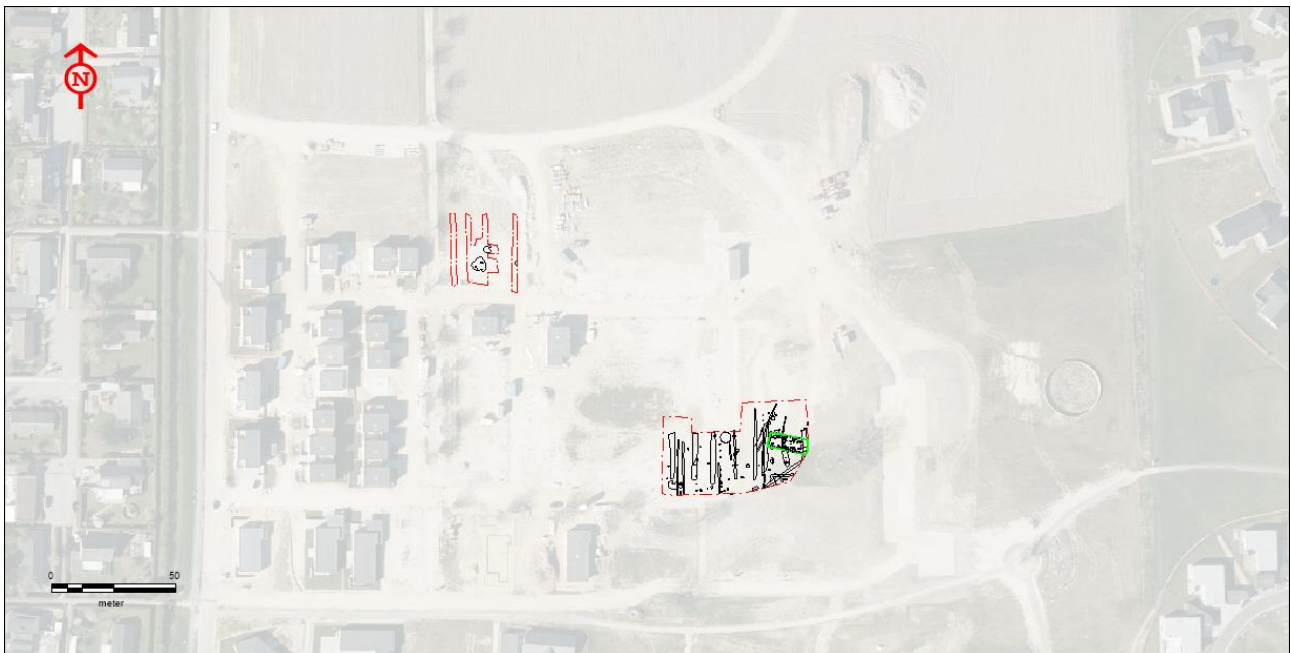
Det arkæologiske arbejde blev udført af Heidi Mikkelsen og Louise Søndergaard. Anja Vegeberg Jensen var daglig leder.

Maskinassistenten blev leveret af entreprenørfirmaet KM Maskiner, Ry. Maskinfører var Jesper. Der blev anvendt en gravemaskine på bælder med en 2 meter bred skovl.

Vejret var køligt og let overskyet.

Der foregik desuden i foråret 2016 en lille udgravning på et område, som i forbindelse med Byg & Bo-udstillingen i foråret 2016 på Skovby Nygård blev inkluderet i eSCAPE, som er en begivenhed lavet i samarbejde mellem Museum Skanderborg og Skanderborg Kommune.

Det blev aftalt at undersøge et område, hvorpå der var registreret en gravhøj i FF. De fundne anlæg, som sidenhen viste sig at bestå af i alt 3 gruber, skulle derefter udgraves og være en del af et offentligt event i marts 2016, hvor publikum kunne komme forbi og spørge til arkæologens udgravningsarbejde.

Figur 3: Byg & Bo-udgravningen øverst i billedet, etape VI-udgravningen nederst mod højre. Kortmateriale fra Geodatastyrelsen.

Udgravningen lå tættest på Skovby-udgravningernes etape VI, men blev på det tidspunkt lagt ind under etape III-udgravningsbudgettet, hvor der også blev gravet på samme tidspunkt.

Det blev besluttet at flytte digitalisering og andet over i etape VI-mappen, da gruberne bedst fortolkes i denne kontekst. Gruberne findes på T185, som hører til i udgravningsetape III.

Arkæolog Heidi Mikkelsen har stået for indtastning af data i MUD, Museernes Udgravningsdata, arkæolog Anja Vegeberg Jensen har udført fundbeskrivelse.

Huse gennem tiden

Igennem oldtiden bygges der huse, og gennem tid ændres byggeskikken. Generelt er det dog en ret ensartet måde at bygge på - helt fra tidligt i bondestenalderen (3.900 f.kr.) til den tidlige middelalder (1.000-1.100-tallet) - med stolper af træ, der graves ned i jorden.

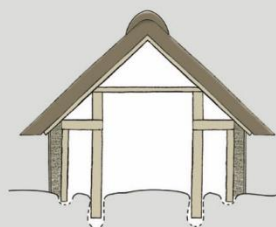
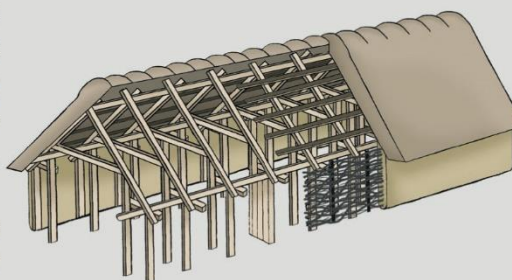
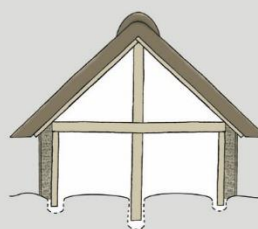
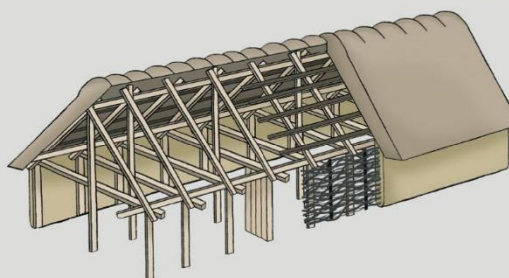
I det toskibede hus, også kaldt et midtsulehus, blev taget båret af én centralt placeret række af kraftige stolper ned igennem husets midte. Derimod blev taget i det treskibede hus båret af to rækker af stolper, trukket længere ud mod væggen.

Mens toskibede huse bygges i hele perioden fra bondestenalderen til ældre bronzealder (3.900-1.500 f.kr.), og igen i middelalderen (1.050-1.536 e.kr.), er det i hele resten af bronzealder, jernalder og vikingetid (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.) treskibede huse, der bygges både til bolig, stald og arbejdsbygninger.

I middelalderen får man ud over disse hustyper desuden etskibede huse, hvor væggen er det bærende element - ligesom det endnu er idag.

I den største del af oldtiden bygges husenes skelet af træ. Væggene er oftest en blanding af fletværk påklasket med ler opblandet med strå eller gødning (lerklining), ikke ulig metoden fra bindingsværkshusene fra middelalder og nyere tid, hvor der også mellem træstokkene fyldes ud med lerklining eller teglsten.

I den største del af oldtiden er husene lange og 5-6 m brede, beliggende øst-vest. De er indrettet med boligen mod vest og stalden mod øst - alt under samme tag. Indgangene i husene ligger oftest omtrent midt på de lange vægge - og dermed midt mellem bolig og stald. Først langt oppe i tid synes stalden at blive adskilt fra boligen og placeret i sin egen bygning, som man kender det fra nyere tids bondegårde.

Udgravningsmetode

Udgravningsfelterne blev muldafrømmet med maskine i løbet af to dage på etape VI. Afrømning på Byg & Bo-delen tog kun knapt en dag. Anlæggene blev GPS-indmålt så vidt muligt lige efter muldafrømningen. Efterfølgende blev en del anlæg snittet med spade og derefter registreret. Særligt interessante anlæg blev tømt, og udvalgte anlæg blev fotograferet. Floteringsprøver til makrofossilanalyse blev udtaget fra relevante anlæg, og fund blev indsamlet, i videst muligt omfang også fra anlæg, der ikke blev snittet.

Undersøgelsens resultater

Der er i alt undersøgt lige under 2000 m². Ved de to udgravninger blev der registreret 66 anlæg. Herimellem findes der anlæg, som ikke er undersøgt af forskellige prioriteringsgrunde. De undersøgte anlæg er indskrevet og kategoriseret i MUD, Museernes Udgravnings Data.

De i MUD registrerede anlæg tæller i alt 53 stk på etape VI og 3 anlæg på Byg & Bo-udgravningen. Anlæggene bestod af 41 stolpehuller, 8 gruber, 4 naturfænomener, 2 fyldskifter, 1 afgrænsning i form af nyere tids hegn, utallige recente forstyrrelser, som ikke alle er målt op, og ej heller beskrevet. 9 numre udgår. Ikke alle anlæg er registreret i MUD. Der er anvendt A-numre fra A7347-7348 samt A7901-A7998.

Der blev anvendt fundnumre fra X154-156 (jordprøver), samt diverse genstande X1857-X1858, X1861, X1960-X1961, X1966-X1967, X1973-X1982. Hvert X-nummer kan godt indeholde flere genstande.

Der er fundet i alt 1 x-nummer med brændt ler/lerklining, 8 x-numre indeholder oldtidskeramik. Derudover er der fundet 7 sten med forskellige funktioner samt 1 stykke ubestemmeligt jern.

Der blev anvendt tegningsnumre fra T287-T289, samt taget fotos fra F1/1304 - F1/1327.

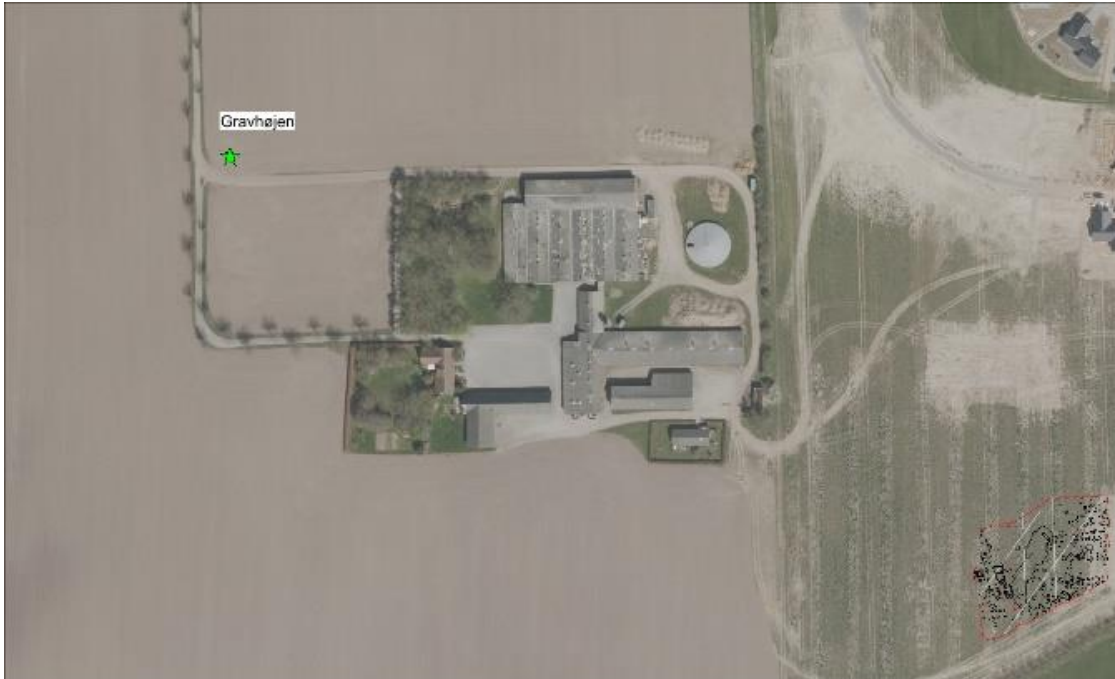
Der kunne ialt udskilles 2 konstruktioner i form af langhus K142 samt hegn K143.

Beskrivelse af de to udgravningsfelter:

Byg & Bo-området:

Dette areal blev udvalgt til udgravning, da der skulle findes et egnet sted, hvor man ville kunne støde på oldtid. eSCAPE-projektet, som i 2016 foregik på Skovby Nygaard, formidler historie/arkæologi på stedet og i øjenhøjde, og det var en del af konceptet at en arkæolog skulle stå for udgravning og efterfølgende formidling af den lille undersøgelse. Arealet har en registreret overpløjet gravhøj (stednummer/SB-nummer 150106-3), og tanken var, at der måske kunne dukke en grav op, da berejningssteksten, skrevet af en S. Schultz i 1918, lyder således: "En meget vag Banke, som vist angiver Pladsen for en sløjfet Høj". Ikke overbevisende, men dog en formodning. Efter muldafrømning måtte man dog konstatere, at der ikke fandtes nogen høj-rest eller grav. Derimod blev der fundet 3 gruber fra jernalderen, hvoraf den ene var meget fyldt med sten, som ragede et godt stykke op i mulden. Måske er det disse sten, som er blevet regnet for en høj. Der kan dog også godt have ligget en nu helt udslettet høj.

Figur 4: Den formodede gravhøj, synliggjort med en grøn stjerne. Kortudsnit er fra før gården Skovby Nygård blev revet ned. Kortmateriale fra Geodatastyrelsen.

Lokaliteten blev anvendt i forbindelse med eSCAPE-ferniseringen d. 20. marts 2016. De besøgende tilskuere tog godt imod initiativet, og var interesserede samt meget spørgelystne. Grube A7347 var 560 cm bred ved snit, 80 cm dyb, og rummede en masse natursten, lidt keramik og en skubbeværnsligger, som sandsynligvis kan dateres til yngre førromersk-ældre romersk jernalder.

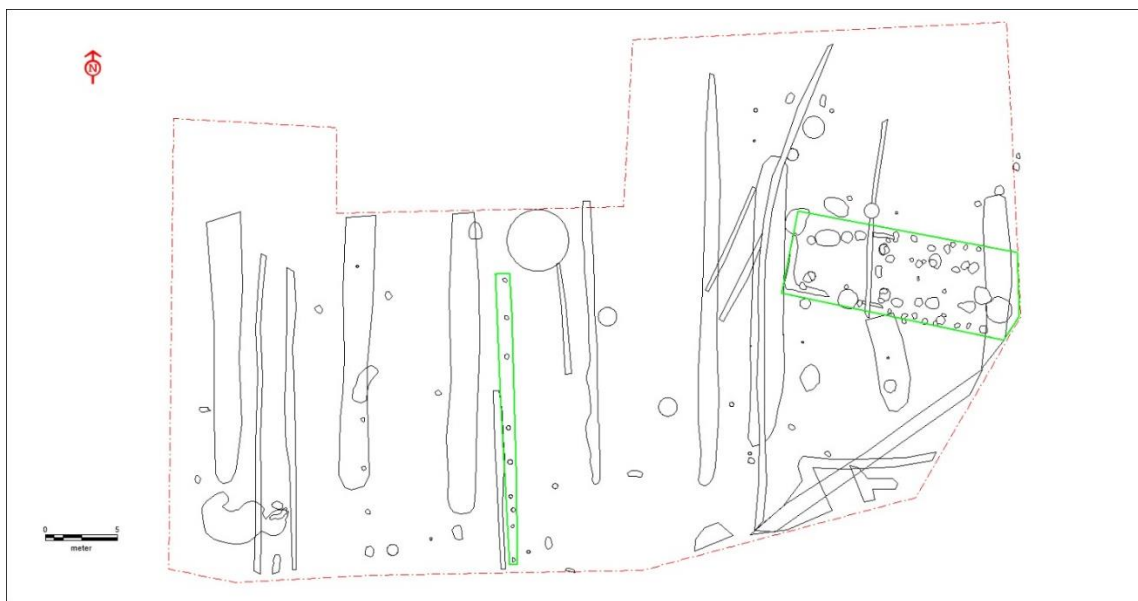

Figur 5: Grube A7347, som blev startet op som et håndgravet snit ved eSCAPE-ferniseringen, men afsluttet med maskinsnit.

Etape VI-området:

Dette område var ca. 1800 m² stort, og desværre præget af meget nyere tids aktivitet grundet den umiddelbare nærhed til den nyligt nedrevne gård, Skovby Nygård. Desuden blev der fundet resterne af i alt 7 agerrener, der løber i en nord-sydlig retning, de er ca. 2 meter brede og ligger med ca. 7 meter mellem anlæggene.

Der blev dog fundet et langhus, typologisk dateret til yngre førromersk/ældre romersk jernalder samt et hegnsforløb af nyere dato.

Figur 6: Udgravningsområdet med hus K142 og hegnet K143 markeret med grøn streg.

Langhus K142:

3-skibet langhus. Orienteret vestnordvest-østnordøst. Minimumslængde 13,3 meter. Består af stolperne A7905, A7906, A7907, A7908, A7909, A7912, A7913, A7914, A7915, A7916, A7917, A7925, A7930, A7961, A7965, A7966, A7969, A7978, A7980, A7983, A7985, A7987, A7988, A7989, A7991, A7993, A7994, A7996, A7998. Terrænet er jævnt. Undergrunden er lyst brunt sandet ler. En del anlæg er forstyrret af rødder.

Herunder følger felttolkningen af dette hus (hvilket afviger fra beretningsskriverens tolkning):

Spændet mellem fase 1-tagstolperne i øst-vestlig retning er hhv. (startende fra vest): 4,9 og 3,6 meter.

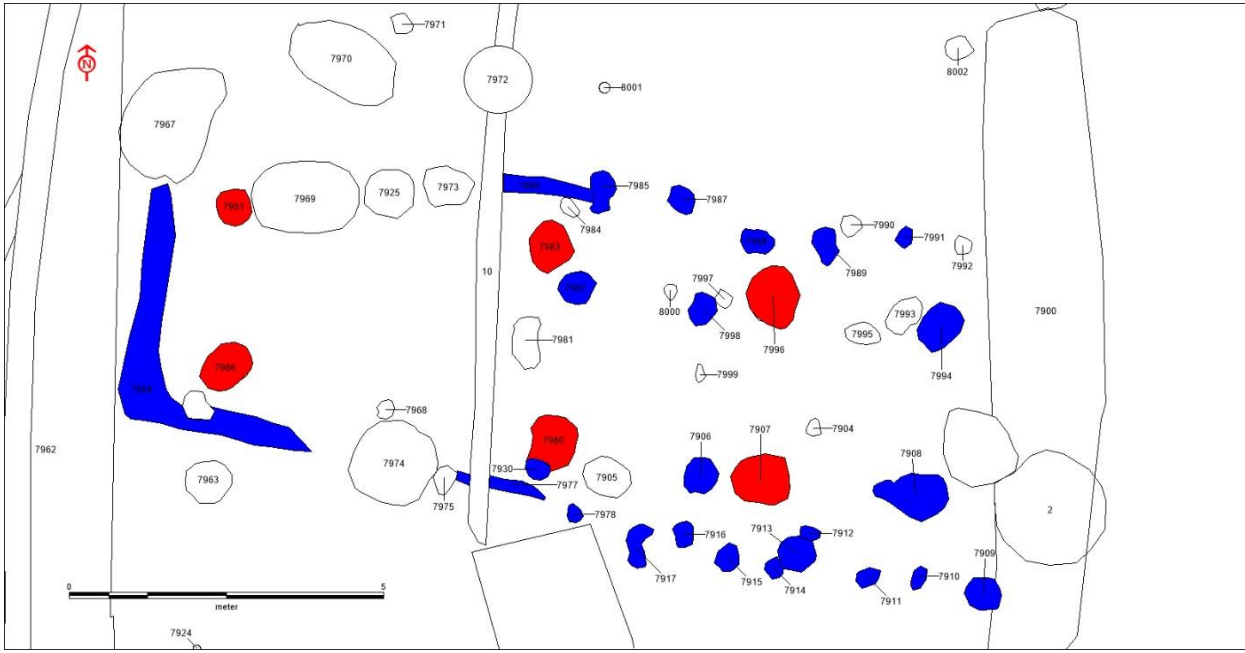
Spændet mellem fase 2-tagstolperne i øst-vestlig retning er hhv. (startende fra vest): 1,9 og 3,7 meter.

Den ældste fase (fase 1 – rød farve på illustrationen) består af tre sæt erkendte tagbærende stolper. Huset fortsætter mod øst og er ikke erkendt i sin fulde længde. Stolperne er meget trækulsholdige, hvorfor det formodes, at huset er brændt. Der er ikke erkendt vægforløb i denne fase.

Den yngste fase (fase 2 – blå farve på illustrationen) er heller ikke erkendt i sin fulde længde og ligger oveni den ældste fase. Fylden i stolpehullerne er betydeligt lysere med mindre trækul, dog stadig store trækulsnister. Den yngste fase har bevaret vægforløb i nord og syd, hvor fylden i stolperne er identisk med

de tagbærende. Mod vest er en mulig væggroft bevaret, som går over i gavlen. Der er taget tre jordprøver fra den ældste fase, men ingen fra den yngste, da stolpesporene her er lidt diffuse.

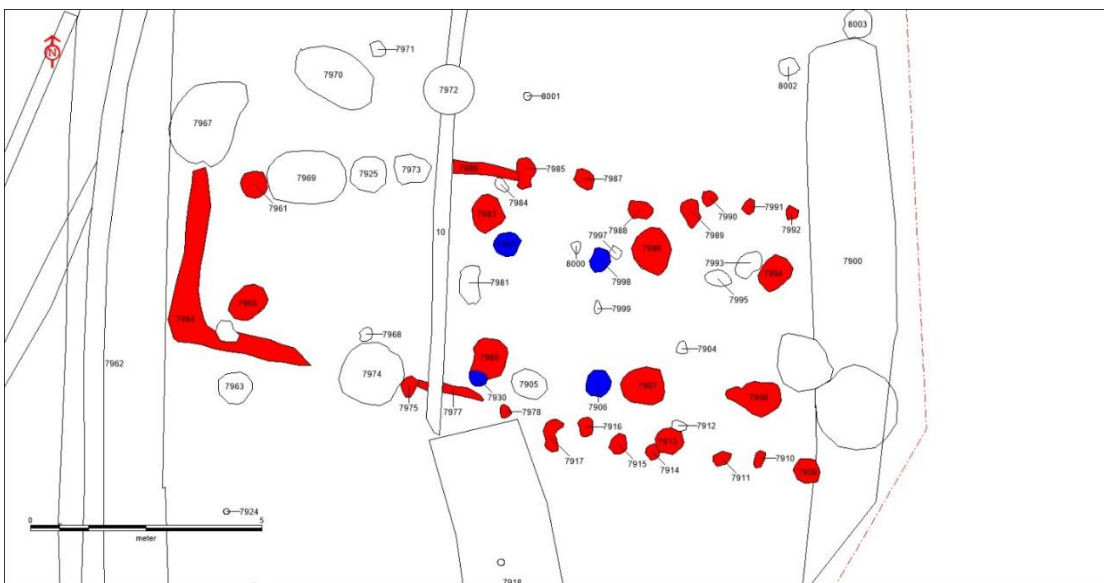

Figur 7: Langhus K142. Fase 1 (ældste fase) markeret med rød farve, fase 2 (yngre fase) markeret med blå farve.

Beretningskriverens tolkning af hus K142:

Spændet mellem tagstolperne i øst-vestlig retning er hhv. (startende fra vest): 5,3 meter, 3,5 meter (indgangsrummet), og 2,6 meter.

Der er ingen faser i huset, hvilket man indledningsvis antog under udgravningen. Derimod ligger der en mindre stakladekonstruktion oveni huset.

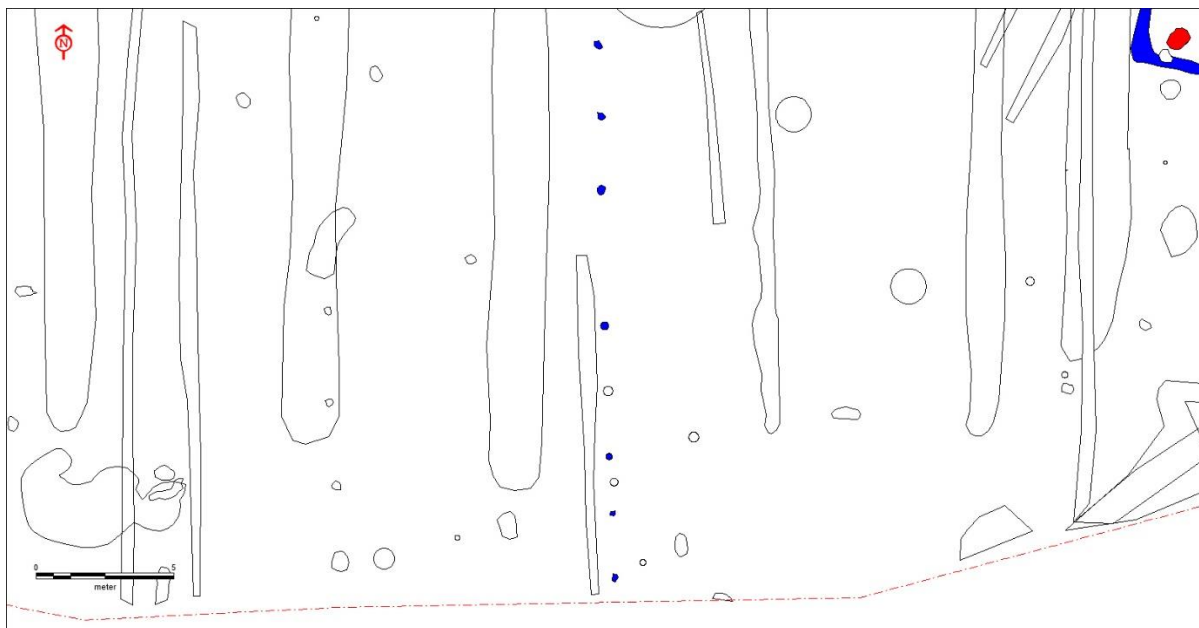

Figur 8: Alternativ fortolkning, som beretningskriveren ser det. Et langhus (rødt) samt en staklade (blå), der tydeligvis ikke har noget at gøre ift. den røde konstruktion.

Ved denne tolkning af huset er der ikke skelet til stolpefyld, som der er i den foregående tolkning fra feltet. Her ses der udelukkende på logik i konstruktion samt i stolpestørrelser.

Hegn K143:

Nyere hegn. Orienteret nord-syd. Består af stolperne A7932, A7934, A7937, A7939, A7956, A7957, A7959. Nyere tids hegnsforløb. I feltet var det ikke blevet tildelt et konstruktionsnummer, da det ikke ser oldtidspræget ud. Stolperne er ligesom lidt for skarpe i kanterne og fylden lidt for homogen. Helt moderne er det dog ikke, og derfor er det taget med.

Figur 9: Hegnsforløb K143 midt i billedet (markeret med blå farve). I øverste højre hjørne ses langhus K142 stikke frem. Huset og hegnet har dog intet med hinanden at gøre.

Sammenfatning:

Selv om udgravningsområdet var voldsomt forstyrret af nyere tids nedgravninger, så lykkedes det trods alt at finde et langhus og en staklade, lidt gruber, agerrener samt et nyere tids hegnsforløb. Huset samt gruberne fra Byg & Bo-området lægger sig daterings- og udseendemæssigt fint op af de fundne anlæg fra udgravningsetapen Skovby Nygård etape VII, hvor der blev undersøgt en større bebyggelse med huse, gruber, ovne og brønde fra tidsrummet op til Kristi fødsel (se evt. denne rapport).

Figur 10: Oversigt med etape VI, Byg & Bo-udgravningen samt etape VII. Kortmateriale fra Geodatastyrelsen.

Fremtidigt arbejde på stedet

Museum Skanderborg har frigivet hele det undersøgte areal til anlægsarbejde. Området omkring Skovby Nygaard har vist sig, at indeholde signifikante anlægsspor fra jernalderen, og det anbefales derfor, at inkludere museet, hvis der planlægges dyberegående anlægsarbejde på de områder (grønne områder, legepladsarealer osv.) der ikke er frigivet af museet.

Museum Skanderborg, 25. marts 2021

Anja Vegeberg Jensen, arkæolog

Litteratur:

- Ethelberg, P. m.fl. 2003: "*Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, vikingetid og middelalder*", Haderslev Museum.
- Jensen, J. 2003: "*Danmarks oldtid. Ældre jernalder 500 f.Kr. – 400 e.Kr.*", Gyldendal.
- Webley, L. 2008: "*Iron Age Households. Structure and Practice in Western Denmark, 500 BC-AD 200*", Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter

Tidstavle:

År f./e. Kristus

